

Καταλογισμός στρατιωτικών ιατρών λόγω πρόωρης αποχώρησης από την υπηρεσία. Νομολογιακά δεδομένα του Ελεγκτικού Συνεδρίου και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου¹

Δημήτριος Κοκοτσής, Πάρεδρος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, ΜΔΕ Δημοσίου Δικαίου Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, L.L.M. University of London

1. Εισαγωγή

Αντικείμενο της παρούσης εισήγησης είναι ο καταλογισμός στρατιωτικών ιατρών που μετά την αποφοίτησή τους από τις στρατιωτικές ιατρικές σχολές και την απόκτηση της συναφούς ειδικότητας, αποχωρούν πρόωρα από τις Ένοπλες Δυνάμεις, είτε λόγω παραίτησης προκειμένου συνήθως να ιδιωτεύσουν, είτε λόγω απόταξης ή υποβολής ειδικής έκθεσης αποστρατείας, εξαιρουμένης της περίπτωσης που εξέρχονται για λόγους υγείας². Η επιβολή του εν λόγω καταλογισμού έχει εγείρει ζητήματα συνταγματικότητας, ιδιαίτερα σε σχέση με τα άρθρα 5 παρ.1 (ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας), 22 παρ.1 και 4 (δικαίωμα εργασίας- απαγόρευση επιβολής αναγκαστικής εργασίας), 25 (αρχή της αναλογικότητας), έφθασε δε να κριθεί η συμβατότητα αυτού και με τις διατάξεις της ΕΣΔΑ και συγκεκριμένα με το άρθρο 4 παρ.2 αυτής που απαγορεύει την επιβολή αναγκαστικής-υποχρεωτικής

---

¹ Το παρόν άρθρο βασίζεται σε ομιλία στο 3ο θεματικό Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Δημοσιολόγων (ΕΕΔ) με θέμα «Το Δημόσιο Δίκαιο μέσα από τις αποφάσεις των Δικαστηρίων» που διεξήχθη στην αίθουσα εκδηλώσεων του ΝΣΚ 1 και 2 Δεκεμβρίου 2015. Έχει δημοσιευτεί και στο Συλλογικό Έργο Β. Τζέμος (Επιμ.), Το Δημόσιο Δίκαιο μέσα από τις αποφάσεις των Δικαστηρίων», 2016, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

² Βλ. άρθρο 64 παρ.16 και 17 του ν.δ. 1400/1973 «Περί Καταστάσεων των Αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων» (Α' 114), όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 1 του ν. 3257/2004 «Ρυθμίσεις θεμάτων προσωπικού των Ενόπλων Δυνάμεων και άλλες διατάξεις.» (Α' 143).

εργασίας, ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το οποίο για πρώτη φορά αποφάνθηκε επί ενός τέτοιου ζητήματος στην υπόθεση Χίτος κατά Ελλάδα³.

2. Νομικό πλαίσιο

Σύμφωνα με το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο⁴, οι αξιωματικοί που αποφοιτούν από τα Ανώτατα Στρατιωτικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Α.Σ.Ε.Ι.) και τη Στρατιωτική Σχολή Αξιωματικών Σωμάτων (Σ.Σ.Α.Σ.) αναλαμβάνουν υποχρέωση παραμονής στις Ένοπλες Δυνάμεις για χρονικό διάστημα, το οποίο ορίζεται στο διπλάσιο του εκάστοτε χρόνου σπουδών στις ανωτέρω σχολές (αντί του τριπλάσιου που όριζαν οι προγενέστερες διατάξεις), ενώ για τους αξιωματικούς του υγειονομικού σώματος, που εξειδικεύονται με μέριμνα της υπηρεσίας τους, εξακολουθεί η προβλεπόμενη από τις προγενέστερες ρυθμίσεις πρόσθετη υποχρέωση παραμονής στις Ένοπλες Δυνάμεις για πέντε (5) επιπλέον έτη. Αν, ωστόσο, αυτοί αποφασίσουν να αποχωρήσουν πριν από τη συμπλήρωση του κατά τα ανωτέρω απαιτούμενου χρόνου, τότε υποχρεούνται να καταβάλουν υπέρ του Δημοσίου αποζημίωση ίση με το γινόμενο του συνόλου των εκκαθαρισμένων πραγματικών αποδοχών⁵ του κατεχόμενου βαθμού επί τους υπολειπόμενους μήνες υποχρέωσης παραμονής στο στράτευμα⁶.

---

³ ΕΔΔΑ, Χίτος κατά Ελλάδα, απόφαση της 4.6.2015.

⁴ Βλ. τις διατάξεις του άρθρου 64 του ν.δ. 1400/1973 «Περί Καταστάσεων των Αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων» (Α' 114), όπως αυτό αντικαταστάθηκε με το άρθρο 1 του ν. 3257/2004 «Ρυθμίσεις θεμάτων προσωπικού των Ενόπλων Δυνάμεων και άλλες διατάξεις.» (Α' 143).

⁵ Βλ. άρθρο 33 παρ.1 του ν. 3883/2010 «Υπηρεσιακή εξέλιξη και ιεραρχία των στελεχών των Ενόπλων Δυνάμεων- Θέματα διοίκησης των Ενόπλων Δυνάμεων, Στρατολογίας και συναφείς διατάξεις» (Α' 167).

⁶Υπό το προϊσχύσαν νομοθετικό καθεστώς δεν υπήρχε δυνατότητα παραίτησης πριν από τη συμπλήρωση του υποχρεωτικού χρόνου παραμονής στις ένοπλες δυνάμεις, πράγμα το οποίο κρίθηκε με την 1571/2010 απόφαση του Σ.Τ.Ε ότι αντίκειται στο άρθρο 1 παρ.2 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη.

3. Νομολογιακά δεδομένα του Ελεγκτικού Συνεδρίου

Σύμφωνα με τη νομολογία του Ελεγκτικού Συνεδρίου⁷, ο χρόνος εξειδίκευσης των στρατιωτικών ιατρών δεν μπορεί να θεωρηθεί ως χρόνος εκπαίδευσης, αλλά χρόνος πραγματικής υπηρεσίας, καθόσον κατά τη διάρκεια της ειδικότητας αυτοί συνεχίζουν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε στρατιωτικά ή άλλα νοσηλευτικά ιδρύματα του Δημοσίου, ενώ, αντιθέτως, κατά το χρόνο εκπαίδευσης, όπως είναι αυτός που προβλέπεται στις παραγράφους 3, 4, 5 και 6 του άρθρου 64 του ν.δ/τος 1400/1973, όπως ισχύει, οι αξιωματικοί απέχουν από την άσκηση των στρατιωτικών τους καθηκόντων. Συνεπώς, ο χρόνος απόκτησης της ειδικότητας προσμετράται ως πραγματικός χρόνος παραμονής στο στράτευμα. Η ερμηνεία αυτή στηρίχθηκε, αφενός στο προϊσχύσαν νομοθετικό καθεστώς, σύμφωνα με το οποίο ο χρόνος ειδικότητας δεν περιλαμβανόταν ρητώς στο χρόνο εκπαίδευσης, ούτε θα ήταν νοητό να θεωρηθεί ότι στις προθέσεις του νεότερου νομοθέτη του άρθρου 1 του ν. 3257/2004, με τις διατάξεις του οποίου επιδιώχθηκε, όπως προκύπτει από την εισηγητική έκθεση, ο εκσυγχρονισμός του προηγούμενου νομικού πλαισίου και η εναρμόνιση της εθνικής νομοθεσίας με τις συμβατικές δεσμεύσεις που έχει αναλάβει η χώρα μας με την κύρωση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη (ν. 1426/1984), να παύσει να θεωρείται ο χρόνος αυτός (εξειδίκευσης) ως χρόνος πραγματικής υπηρεσίας, αφετέρου στην αρχή της αναλογικότητας, αφού αντίθετη ερμηνεία θα διατάρασσε την ισορροπία μεταξύ του επιδιωκόμενου από το νομοθέτη δημόσιου

---

⁷ Ελ. Συν. Ολομ. 2475, 3230/2011, όπου μειοψηφία, 2323/2013 και 2241/2014 όπου μειοψηφία και ειδικότερη γνώμη, 6452, 4221, 4218/2015, κ.λπ.

σκοπού, που είναι η ανάγκη των Ενόπλων Δυνάμεων να παραμένουν τα στελέχη τους κατά το δυνατό μεγαλύτερο χρονικό διάστημα στις τάξεις τους, και του δικαιώματος των στρατιωτικών γιατρών για ελεύθερη επιλογή, άσκηση και αλλαγή επαγγέλματος, αφού θα τους υποχρέωνε να παραμείνουν στο στράτευμα πέρα από το ήμισυ του επαγγελματικού τους βίου⁸.

Όπως προηγουμένως εκτέθηκε, στις σχετικές υποθέσεις που εκδικάζονται ενώπιον του Ελεγκτικού Συνεδρίου, έχει τεθεί επανειλημμένως το ερώτημα εάν η υποχρέωση παραμονής στις Ένοπλες Δυνάμεις και συνακόλουθα η υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης σε περίπτωση πρόωρης αποχώρησης των αξιωματικών και εν προκειμένω των στρατιωτικών ιατρών απ' αυτές, συνιστά εύλογο και θεμιτό περιορισμό του δικαιώματός τους για ελεύθερη επιλογή, άσκηση και αλλαγή επαγγέλματος. Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου η απάντηση στο ως άνω ερώτημα είναι καταφατική. Συγκεκριμένα, το Ελεγκτικό Συνέδριο σταθμίζει, αφενός το δημόσιον συμφέρον που δικαιολογεί την ρύθμιση αυτή, αφετέρου το δικαίωμα του αξιωματικού να επανακαθορίσει την επαγγελματική του πορεία. Ειδικότερα, όσον αφορά τους στρατιωτικούς ιατρούς, το δημόσιο συμφέρον συνίσταται στην εξασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας των στρατιωτικών νοσηλευτικών ιδρυμάτων, προαπαιτούμενος όρος της οποίας είναι ο μακροπρόθεσμος προγραμματισμός των παρεχόμενων υπηρεσιών και η αποτροπή της αιφνιδιαστικής αποδυνάμωσης αυτών μέσω της έλλειψης του απαιτούμενου εξειδικευμένου προσωπικού⁹. Συναφώς, η υποχρέωση αυτή έχει κριθεί ότι δεν δύναται να χαρακτηριστεί ως μορφή υποχρεωτικής- καταναγκαστικής εργασίας. Τούτο δε, διότι: α) οι επίμαχες διατάξεις δεν απαγορεύουν την αποχώρηση από τις Ένοπλες Δυνάμεις και την αλλαγή επαγγέλματος των μη επιθυμούντων να παραμείνουν πλέον σ' αυτές, σ' αντίθεση με

---

⁸ Ελ. Συν. Ολομ. 2946, 1754/2015, 3389/2014, κ.λπ.

⁹ Ελ. Συν. V Τμ. 3831/2014, 4910/2013, 3002/2012, κ.λπ.

το προϊσχύσαν νομοθετικό καθεστώς και συνεπώς δεν θίγεται ο πυρήνας του σχετικού δικαιώματος, αλλά απαιτούν απλώς την αποκατάσταση των δαπανών στις οποίες έχει υποβληθεί το Δημόσιο προκειμένου να αποκτήσει ειδικευμένα στελέχη για την κάλυψη των αναγκών του¹⁰, β) η υποχρέωση αυτή, που προβλέπεται σαφώς από το νόμο και είναι, ως εκ τούτου, εκ των προτέρων γνωστή στους ενδιαφερόμενους να εκπαιδευθούν στα στρατιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα και να αποκτήσουν ιατρική ειδικότητα, αναλαμβάνεται από αυτούς οικειοθελώς κατά την εισαγωγή τους στις στρατιωτικές σχολές, μετά από στάθμιση των ωφελημάτων και των υποχρεώσεων που απορρέουν από την υπαγωγή τους στο ειδικό εξουσιαστικό καθεστώς της στρατιωτικής υπηρεσίας και, συνεπώς, με πλήρη γνώση των συνεπειών που θα συνεπέφερε η αθέτησή της, ήτοι της καταβολής αποζημίωσης¹¹ και γ) η προβλεπόμενη εις βάρος των πρόωρα αποχωρούντων αποζημίωση δεν έχει κυρωτικό χαρακτήρα¹², αλλά αποσκοπεί να αποκαταστήσει, αφενός τις δαπάνες στις οποίες υποβλήθηκε το Δημόσιο για την εκπαίδευσή τους και τις συνακόλουθες με αυτές δαπάνες στέγασης, διατροφής, ένδυσης, συντήρησης και λειτουργίας των εγκαταστάσεων των στρατιωτικών σχολών, αφετέρου τις δαπάνες στις οποίες επίσης το Δημόσιο θα υποβληθεί προκειμένου να αντικαταστήσει τα ως άνω αποχωρούντα στελέχη του¹³. Λόγω δε του ανέφικτου του επακριβούς προσδιορισμού των ανωτέρω δαπανών για κάθε αποχωρούντα στρατιωτικό, το ύψος της σχετικής αποζημίωσης του Δημοσίου καθορίζεται νομίμως με γενικό και αντικειμενικό τρόπο όχι όμως και κατ' αμάχητο τεκμήριο, καθόσον δεν εμποδίζεται ο στρατιωτικός να αμφισβητήσει, για λόγους που συντρέχουν ειδικά στο πρόσωπό του, το ύψος της ζημίας που υπέστη το Δημόσιο από την πρόωρη αποχώρησή του με μέτρο προσδιορισμού της τις δαπάνες

---

¹⁰ Ελ. Συν. V Τμ. 605/2014, 3822/2013, κ.λπ.

¹¹ Ελ. Συν. Ολομ. 4218/2015, V Τμ. 2763/2013, 3484/2012, κ.λπ.

¹² Ελ. Συν. Ολομ. 1815, 503/2014, 3301/2013, κ.λπ.

¹³ Ελ. Συν. V Τμ. 3468, 2022, 2017/2014, κ.λπ.

εκπαίδευσής του, την αποστέρηση των υπηρεσιών που θα προσέφερε και το κόστος αντικατάστασής του, καθόσον συναρτάται με τον εναπομείναντα χρόνο μη εκπλήρωσης της ανειλημμένης υποχρέωσης παραμονής στο στράτευμα.¹⁴

Περαιτέρω, κατά τη νομολογία του Ελεγκτικού Συνεδρίου, οι περιορισμοί αυτοί είναι, πρόσφοροι, εύλογοι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου με την επιβολή τους προφανούς σκοπού γενικού συμφέροντος, της εξασφάλισης δηλαδή για εύλογο χρονικό διάστημα ειδικευμένων και ικανών στελεχών για τις Ένοπλες Δυνάμεις, ο οποίος δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί με άλλο λιγότερο επαχθή τρόπο, καθόσον σε περίπτωση μαζικών πρόωρων αποχωρήσεων δεν θα ήταν δυνατή η έγκαιρη αντικατάσταση των αξιωματικών αυτών με άλλους εξίσου εκπαιδευμένους ώστε να εξασφαλίζεται η άμυνα της χώρας¹⁵.

Ενόψει αυτών, το Ελεγκτικό Συνέδριο έχει αποφανθεί ότι οι ανωτέρω τιθέμενοι με τις διατάξεις του άρθρου 64 του ν.δ. 1400/1973, όπως αυτές ισχύουν, περιορισμοί της υποχρεωτικής παραμονής στο στράτευμα επί διπλάσιο διάστημα του εκάστοτε χρόνου φοίτησης ή της καταβολής αντίστοιχης με τους υπολειπόμενους μήνες αποζημίωσης σε περίπτωση πρόωρης αποχώρησης δεν αντίκεινται στα άρθρα 2 παρ. 1, 5 παρ. 1 και 22 παρ. 1 και 4 του Συντάγματος, ούτε στο άρθρο 4 παρ. 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, καθώς και στο άρθρο 1 παρ. 2 του κυρωθέντος με το πρώτο άρθρο του ν. 1426/1984 Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη.¹⁶

---

¹⁴ Ελ. Συν. V Τμ. 6072/2015, 3493/2014, κ.λπ.

¹⁵ Ελ. Συν. Ολομ. 1815, 503/2014, 3655/2013, κ.λπ.

¹⁶ Βλ. ενδεικτικά Ελ. Συν. Ολομ. 4218, 2492, 2491/2015, 1816/2014, 4936, 4687/2013, V Τμ. 11/2015, 3485/2012, 969, 1635, 1627, 1626/2011, 1274, 1634/2010, κ.λπ.

4. Νομολογιακά δεδομένα του ΕΔΔΑ (Υπόθεση Χίτος κατά Ελλάδας)

Όπως προεκτέθηκε, το ζήτημα του καταλογισμού των στρατιωτικών ιατρών λόγω πρόωρης αποχώρησης από το στράτευμα απασχόλησε για πρώτη φορά το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) στην υπόθεση Χίτος κατά Ελλάδας. Σύμφωνα με το ιστορικό της υπόθεσης ο εν λόγω στρατιωτικός ιατρός –αναισθησιολόγος παραιτήθηκε από τη θέση του, ενώ όφειλε να παραμείνει στις Ένοπλες Δυνάμεις για άλλα 9 έτη, 4 μήνες και 12 ημέρες, με αποτέλεσμα να καταλογιστεί από την αρμόδια οικονομική υπηρεσία του Γενικού Επιτελείου Στρατού, με το ποσό των 106.960 ευρώ που αντιστοιχούσε στο ποσό της αποζημίωσης που όφειλε να καταβάλει λόγω της πρόωρης αποχώρησής του. Ο προσφεύγων άσκησε ενώπιον του Ελεγκτικού Συνεδρίου έφεση κατά της καταλογιστικής πράξης, η οποία απορρίφθηκε με την 175/2009 απόφαση του αρμόδιου (V) Τμήματος το Φεβρουάριο του 2009. Κατά της τελευταίας αυτής απόφασης, ο προσφεύγων άσκησε αίτηση αναίρεσης ενώπιον της Ολομέλειας του Δικαστηρίου, ανεστάλη δε η εκτέλεση της απόφασης και συνακόλουθα της καταλογιστικής πράξης, αρχικά με προσωρινή διαταγή του Προέδρου του Δικαστηρίου, το Μάρτιο του 2009 και ακολούθως με την 3061/2009 απόφαση της Ολομέλειας αυτού, τον Οκτώβριο του 2009. Στο μεταξύ στις 18 Μαρτίου και στις 9 Απριλίου του 2009, η αρμόδια Δ.Ο.Υ. όχλησε τον προσφεύγοντα να καταβάλει το ως άνω ποσό των 106.960 ευρώ προσαυξημένο με το τέλος χαρτοσήμου (2.139,20 ευρώ) και εισφορά υπέρ του ΟΓΑ (427,84 ευρώ), ενώ το Μάιο του 2010 η Διεύθυνση Φορολογίας του Υπουργείου Οικονομικών τον ενημέρωσε ότι λόγω εκπρόθεσμης καταβολής της οφειλής το ανωτέρω ποσό είχε επιβαρυνθεί με τόκους ύψους 13.143,24 ευρώ και ότι αν κατέβαλε το οφειλόμενο ποσό το αργότερο έως τις 31

Μαΐου 2010, θα δικαιούτο έκπτωση 80 % επί των τόκων. Ο ανωτέρω κατέβαλε στις 26 Μαΐου 2010 το οφειλόμενο ποσό. Στη συνέχεια εκδόθηκε η 3230/2011 απόφαση της Ολομέλειας του Ελεγκτικού Συνεδρίου, με την οποία έγινε δεκτό ότι η περίοδος εξειδίκευσης του προσφεύγοντος έπρεπε να ληφθεί υπόψη ως χρόνος πραγματικής στρατιωτικής υπηρεσίας, αναπέμφθηκε δε η υπόθεση στο αρμόδιο (V) Τμήμα, το οποίο, με την 4909/2013 απόφασή του, μεταρρύθμισε την καταλογιστική πράξη μειώνοντας το ποσό του καταλογισμού σε 49.978,33 ευρώ. Τέλος, το Μάρτιο του 2014 το Δημόσιο επέστρεψε σ' αυτόν τη διαφορά του καταλογισθέντος ποσού.

Ο προσφεύγων προσέφυγε στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο επικαλούμενος παραβίαση του άρθρου 4 παρ.2 της ΕΣΔΑ, το οποίο απαγορεύει την επιβολή της αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας, με το επιχείρημα ότι υποχρεώθηκε να παραμείνει στις Ένοπλες Δυνάμεις για χρονικό διάστημα υπερβολικά μεγάλο ή διαφορετικά να καταβάλει ένα υπερβολικό ποσό ως αντάλλαγμα για τη λήξη της υπηρεσίας του. Καταρχήν, το ΕΔΔΑ ερμηνεύοντας την ανωτέρω διάταξη, επανέλαβε ότι ο όρος "αναγκαστική εργασία" αναφέρεται στην ιδέα ενός σωματικού ή ψυχολογικού εξαναγκασμού, ο δε όρος "υποχρεωτική εργασία" κατά την έννοια του άρθρου 4 της ΕΣΔΑ δεν περιλαμβάνει κάθε είδους νομική υποχρέωση (όπως για παράδειγμα η εκτέλεση μίας εργασίας που εκτελείται δυνάμει σύμβασης) αλλά μία απασχόληση, η οποία απαιτείται υπό την απειλή μίας οποιασδήποτε ποινής αντίθετα στη βούληση του εργαζόμενου και για την οποία ο εργαζόμενος δεν προσφέρθηκε οικειοθελώς¹⁷. Περαιτέρω, το Δικαστήριο, κρίνοντας ότι οι περιορισμοί στο δικαίωμα απαγόρευσης της αναγκαστικής εργασίας πρέπει να ερμηνεύονται στενά, δέχθηκε ότι το άρθρο 4 παρ.3 εδαφ. β' της ΕΣΔΑ, σύμφωνα με το οποίο δεν θεωρείται ως

---

¹⁷ Βλ. παρ. 79 της απόφασης.

αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία πάσα υπηρεσία στρατιωτικής φύσης, δεν βρίσκει εφαρμογή στην εργασία που παρέχουν οι επαγγελματίες στρατιωτικοί.¹⁸

Αναφορικά με το άρθρο 4 παρ.2 της ΕΣΔΑ, αυτό που εξετάστηκε από το Δικαστήριο ήταν αν ο προσφεύγων είχε προσφερθεί οικειοθελώς να προσφέρει τη συγκεκριμένη εργασία, αφού είχε προηγουμένως λάβει γνώση όλων των συνεπειών που αυτή συνεπαγόταν, καθώς και αν η επιλογή του αυτή να σταματήσει να προσφέρει την εργασία του μέχρι το τέλος της προβλεπόμενης από τον νόμο χρονικής περιόδου θα μπορούσε να αλλάξει υπό την απειλή μίας ποινής¹⁹. Εν προκειμένω, το ΕΔΔΑ δέχθηκε²⁰ ότι: 1) ο προσφεύγων γνώριζε κατά την επιλογή της καριέρας του, ότι έχει αναλάβει υποχρέωση παραμονής στο στράτευμα για ορισμένο χρονικό διάστημα (και μάλιστα κατά την εισαγωγή του στη σχολή η υποχρέωση παραμονής του ήταν το τριπλάσιο του χρόνου σπουδών) έναντι της δωρεάν παρεχόμενης φοίτησης, της χορήγησης μισθού και κοινωνικών παροχών με δαπάνες του κράτους, 2) η υποχρέωση των στρατιωτικών να υπηρετούν για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα μετά το τέλος της εκπαίδευσής τους είναι ομοούσια με την αποστολή τους, ο δε υπολογισμός της διάρκειας δέσμευσης και ο τρόπος λήξης της δέσμευσης αυτής εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια του κράτους, 3) το εύλογο συμφέρον του κράτους που συνίσταται στην απόδοση της επένδυσής του για την εκπαίδευση των στρατιωτικών, καθώς και στην εξασφάλιση επαρκούς στελέχωσης των Ενόπλων Δυνάμεων για ικανό χρονικό διάστημα προς αποτροπή των ξαφνικών, πρόωρων και ομαδικών αποχωρήσεων που θα είχαν ως αποτέλεσμα τη διατάραξη της αμυντικής ικανότητας της χώρας. Επίσης, το Δικαστήριο έλαβε υπόψη του ότι με μέριμνα του στρατού ο προσφεύγων πραγματοποίησε τις σπουδές ιατρικής και απέκτησε την ειδικότητα του αναισθησιολόγου, κατέλαβε δε υπεράριθμη θέση ειδικευόμενου σε μη

---

¹⁸ Βλ. παρ. 80-87 της απόφασης.

¹⁹ Βλ. παρ. 88 της απόφασης.

²⁰ Βλ. παρ. 89 επ. της απόφασης.

στρατιωτικό δημόσιο νοσοκομείο, λόγω της ιδιότητάς του ως στρατιωτικού, ενώ περαιτέρω από την έναρξη ισχύος του ν. 3257/2004 οι στρατιωτικοί ιατροί μπορούν να ασκούν ιατρική στον ιδιωτικό τομέα εκτός του ωραρίου εργασίας τους, στοιχεία που αποδεικνύουν ότι αυτοί έχουν στο πλαίσιο της φοίτησης και της ειδικότητάς τους προνόμια σε σχέση με τους λοιπούς φοιτητές της ιατρικής, όπως εξασφαλισμένο μισθό, κοινωνικές παροχές, κ.λπ. Με τα δεδομένα αυτά το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε ότι η απαγόρευση πρόωρης αποχώρησης από την υπηρεσία για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και η επιβολή σε αντίθετη περίπτωση αποζημίωσης προκειμένου να καλυφθούν οι δαπάνες του κράτους για τη διαβίωση και εκπαίδευση του παραιτούμενου στρατιωτικού είναι δικαιολογημένη και δεν δημιουργεί καταρχήν ζήτημα παραβίασης της αρχής της αναλογικότητας στο πλαίσιο του άρθρου 4 παρ.2 της ΕΣΔΑ. Δηλαδή το Δικαστήριο, ακολουθώντας τα όσα έχει δεχθεί στην απόφαση Van der Musselle κατά Βελγίου²¹, προέβη σε στάθμιση μεταξύ των προνομίων που συνεπαγόταν το επάγγελμα του στρατιωτικού ιατρού και των υποχρεώσεων και βαρών που αυτός αναλάμβανε και διαπίστωσε ότι δεν συνέτρεχε παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας. Επίσης, το ΕΔΔΑ σταθμίζοντας, αφενός το ύψος του καταλογισθέντος ποσού, όπως αυτό μειώθηκε από το Ελεγκτικό Συνέδριο σε 49.978,33 ευρώ, αφετέρου τις απολαβές που ο προσφεύγων έλαβε κατά τη διάρκεια της φοίτησης και του χρόνου απόκτησης της ειδικότητας, ανερχομένων λόγω αδυναμίας επακριβούς προσδιορισμού τους, μεταξύ 86.976 και 91.476 ευρώ, έκρινε ότι το καταλογισθέν ποσό ήταν λογικό δεδομένου ότι ήταν μικρότερο από τα δύο τρίτα των απολαβών που είχε εισπράξει ο προσφεύγων²².

---

²¹ ΕΔΔΑ, Van der Musselle κατά Βελγίου, απόφαση της 23.11.1983.

²² Βλ. παρ. 104 της απόφασης.

Ωστόσο παρά τις ανωτέρω παραδοχές, το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε τελικά²³ ότι συνέτρεχε παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας, διότι παρά τη χορηγηθείσα αναστολή εκτέλεσης της απόφασης του Τμήματος του Ελεγκτικού Συνεδρίου που απέρριψε την έφεση του προσφεύγοντος και συνακόλουθα της προσβληθείσας με την έφεση καταλογιστικής πράξης, αρχικά με προσωρινή διαταγή του Προέδρου του Ελεγκτικού Συνεδρίου, το Μάρτιο του 2009 και στη συνέχεια με απόφαση της Ολομέλειας αυτού, τον Οκτώβριο του 2009, εντούτοις η αρμόδια Δ.Ο.Υ. όχλησε τον προσφεύγοντα στις 18.3.2009 και 9.4.2009 προκειμένου να εξοφλήσει την οφειλή του, ενώ και η Διεύθυνση Φορολογίας του Υπ. Οικονομικών τον ενημέρωσε στις 10.5.2010 ότι το ποσό αυτό βαρυνόταν με τόκους, λόγω εκπρόθεσμης καταβολής της οφειλής, συνολικού ύψους 13.143,24 ευρώ και ότι εάν προέβαινε σε καταβολή της το αργότερο στις 31 Μαΐου 2010, θα μπορούσε να τύχει έκπτωσης 80 % επί των τόκων, περαιτέρω δε η καταλογιστική πράξη δεν προέβλεπε τη δυνατότητα τμηματικής καταβολής του καταλογισθέντος ποσού, μολονότι τούτο επιτρεπόταν από το νόμο. Με τα δεδομένα αυτά, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι αρμόδιες φορολογικές αρχές υποχρεώνοντας τον προσφεύγοντα να καταβάλει αμέσως το ποσό επιβαρυνόμενο με τις προσαυξήσεις, συνολικού ύψους 112.155,69 ευρώ, παρά τη χορηγηθείσα από το Ελεγκτικό Συνέδριο αναστολή εκτέλεσης της καταλογιστικής πράξης και με τον κίνδυνο το ποσό αυτό να αυξηθεί ακόμη περισσότερο λόγω των προσαυξήσεων που θα προέκυπταν μέχρι την έκδοση της απόφασης από την Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου, ενώπιον της οποίας εκκρεμούσε η ασκηθείσα από αυτόν αίτηση αναίρεσης, του επέβαλαν ένα δυσανάλογο βάρος, με αποτέλεσμα να γίνει δεκτό ότι αυτός υποχρεώθηκε να ενεργήσει έτσι υπό συνθήκες εξαναγκασμού κατά παράβαση του άρθρου 4 παρ.2 της ΕΣΔΑ.

---

²³ Βλ. παρ. 105 επ. της απόφασης.

Η απόφαση αυτή κατέστη αντικείμενο κριτικής, με το επιχείρημα ότι η σχετική κρίση του ΕΔΔΑ εξήχθη κατά παραγνώριση της αρχής της επικουρικότητας, καθόσον από τα δεδομένα της υπόθεσης δεν προέκυψε ότι ο προσφεύγων είχε ζητήσει από τη διοίκηση την τμηματική καταβολή της οφειλής του, μολονότι είχε τη σχετική δυνατότητα, ούτε ότι εξάντλησε τα ένδικα μέσα της εθνικής έννομης τάξης, αφού μπορούσε για παράδειγμα να ασκήσει ανακοπή κατά των πράξεων των αρμόδιων αρχών και να παραπονεθεί για τις προσαυξήσεις της οφειλής, παρά τη χορηγηθείσα από το Ελεγκτικό Συνέδριο αναστολή εκτέλεσης, κ.λπ.²⁴ Συναφώς, εγείρεται η αντίρρηση ότι ο προσφεύγων δεν εξαναγκάστηκε να εξοφλήσει την οφειλή του, όπως δέχθηκε το ΕΔΔΑ, αλλά ότι τελούσε απλώς υπό καθεστώς πίεσης και συγκεκριμένα είχε ενώπιον του το δίλλημα, είτε να αποπληρώσει αμέσως το χρέος του προκειμένου να διαγραφεί το 80% των προσαυξήσεων αυτού, είτε να αναμείνει την έκδοση της απόφασης της Ολομέλειας του Ελεγκτικού Συνεδρίου με τον κίνδυνο περαιτέρω αύξησης των εν λόγω προσαυξήσεων, στην περίπτωση που η απόφαση ήταν απορριπτική. Επί των ανωτέρω αντιρρήσεων, θα μπορούσε να αντιταχθεί ότι το ΕΔΔΑ προβαίνοντας σε μια συνολική αξιολόγηση της συμπεριφοράς των αρμόδιων κρατικών αρχών απέδωσε κατά τη στάθμιση των συγκρουόμενων συμφερόντων ιδιαίτερη βαρύτητα στη ψυχολογική αντίδραση ενός εργαζόμενου, ο οποίος διαπιστώνοντας ότι το εις βάρος του καταλογισθέν ποσό αυξάνεται σημαντικά, εξαναγκάστηκε να το αποπληρώσει.

Συμπερασματικά, διαπιστώνεται ότι ενώ το ΕΔΔΑ συνέπλευσε με τη διαπλασθείσα από το Ελεγκτικό Συνέδριο νομολογία ως προς το συμβατό των επίμαχων ρυθμίσεων με το άρθρο 4 παρ.2 της ΕΣΔΑ σχετικά με την καταβολή

---

²⁴ Βλ. αναλυτικά τους σχετικούς προβληματισμούς, στο άρθρο του Ιωάννη Δημητρακόπουλου, «Η μετάλλαξη της απαγόρευσης αναγκαστικής εργασίας σε υποχρέωση ρύθμισης (του χρόνου και του τρόπου εξόφλησης) χρέους προς το Δημόσιο, από τη σκοπιά των αρχών της επικουρικότητας και της αναλογικότητας: η άδικη καταδίκη της Ελλάδας στην απόφαση Χήτος του ΕΔΔΑ», www.humanrightscaselaw.gr.

αποζημίωσης σε περίπτωση πρόωρης αποχώρησης των στρατιωτικών ιατρών από την υπηρεσία, ωστόσο ζητήματα που ανακύπτουν κατά την εκτέλεση της σχετικής καταλογιστικής πράξης και αφορούν τον τρόπο εξαγοράς των υπολειπόμενων ετών υποχρεωτικής παραμονής στην υπηρεσία, δύνανται ανάλογα με τα πραγματικά δεδομένα της συγκεκριμένης περίπτωσης να στοιχειοθετήσουν παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας.